

MISIR'A UYGULANAN HAÇLI EKONOMİK AMBARGOSU KARŞISINDA ÇERKES MEMLÛKLERİ*

Fâiz Ali BAHİT

Çev. Fatma AKKUŞ YİĞİT**

Çev. Songül AKYURT***

Çev. Burak ASLAN****

Özet

Bu çalışma, Çerkes Memlûk Devleti'ni¹ zayıflatmak için çeşitli yöntemler uygulayan Haçlı kuvvetleri karşısında ayakta kalan Çerkes Memlûk Devleti tarihinin önemli bir yönünü aydınlatmayı amaçlar. Kullanılan en bariz yöntem, Memlûkler üzerinde Haçlı ekonomik ambargosunun dayatılması olmuştur.

Çerkes Devleti'nin nüfuzunda bulunan bölgelerdeki dâhilî ve hâricî ticaret gemileri üzerinde hâkimiyet kurmak için çaba gösteren Kıbrıslılar, Rodoslular, Katalanlar, Cenevizliler ve Portekizlilerin temsil ettikleri Avrupa'nın önde gelen kuvvetleri üzerine ışık tutmayı hedefleyen bu çalışma, Haçlıların uyguladığı ekonomik ambargo karşısında Memlûk sultanlarının tehdit ve baskı yoluyla karşılık verme siyaseti üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu siyaset, devletin dâhili koşulları ve

* Dr. Fâiz Ali Bahit, “el-Memâlik el-Çerâkise fi Muvâceheti'l-Hisâri'l-İktisâdî es-Salibî ala'l-Mısr”, *Mecellet Külliyyetü'l-Ulûmi'l-İslâmiyye*, C. VII, S. XIII, 2013. Arapça aslından tercüme edilen makalede verilen dipnotlar aslına uygun şekilde çevrilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü.

*** İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ortaçağ Tarihi Yüksek Lisans öğrencisi.

**** İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ortaçağ Tarihi Yüksek Lisans öğrencisi.

¹ Mısır'da 1250 yılından 1517 yılına kadar hüküm süren Memlûk Devleti'nin tarihini, sultanların menşesine göre ikiye ayırmak âdet olmuştur. Bunlardan ilki 1250-1382 tarihlerini kapsar. Bu devirde Memlûk sultanlarının büyük çoğunluğu Türk asıllı olup, bunlara *el-Memâlik et-Türkîyye* (*Türk Memlûkleri*) veya Nil Nehri'ndeki Ravza adasındaki kışlalarda ikamet ettikleri için *el-Memâlik el-Bahriyye* denilir. İkinci dönem ise 1382-1517 tarihlerini kapsar. Bu dönemde ise Memlûk sultanlarının çoğunluğu Çerkes (çoğulu Çerâkise) asıllı olup, bunlara *el-Memâlik el-Çerâkise* (*Çerkes Memlûkleri*) veya Kalatu'l-Cebel burçlarında ikamet ettikleri için *el-Memâlik el-Burîyye* denilir. Bu sadece ismen bir ayırım olup, ikisi bir bütün teşkil eder (*Çevirenlerin Notu*).

askeri imkânlarının gerektirdiği şekilde; Avrupalı tüccarların tutuklanması, din adamlarının hapsedilmesi veya Haçlı korsanlarına karşı bazı sultanların yaptığı gibi Kıyamet Kilisesi'nin kapatılması şeklinde olmuştur. Bunun yanında bazı sultanlar Haçlı kuvvetlerine karşı Osmanlı Devleti'nin yardımına başvurmuşlardır. Bu sayede Çerkes Memlûkleri Devleti, yaklaşık 148 yıl boyunca saldırılara karşı durabilmiş ve deniz ticaretinin önemli geçitleri üzerindeki hâkimiyetini, devletin son bularak Osmanlı hâkimiyetinin başladığı H. 922/M.1517 yılında kadar devam ettirebilmiştir.

Çerkes Devleti'ni² oldukça meşgul eden Haçlı ekonomik ambargosu karşısında Çerkeslerin oynadığı rolü araştırmaya başlamadan önce; Mısır'ın coğrafi konumuna ve bu coğrafi konumun -tarihi dönemlere göre değişmeyen mevcudiyeti sebebiyle- siyasi olayların cereyanında oynadığı role değinmemiz gerekmektedir. Zira bu konum o dönemde bölgede hâkim olan siyasi, askerî ve iktisadî koşulları anlamamız bakımından oldukça önemlidir.

Siyasî, askerî ve iktisadî yönlerden oldukça önemli ve stratejik bir konuma sahip olan Mısır,³ doğudan batıya doğru ilerleyen üçüncü coğrafi bölgede yer alır. Bu bölge, doğuda Çin'den başlayarak Hindistan, Sind, Kabil, Kirman, Sicistan, İran, Irak, Suriye ve son olarak Mısır'a kadar uzanmaktadır⁴. Bu ayrıcalıklı konumu ile Mısır, kıta Asya ile Afrika arasında uzanan bir zincire benzemektedir ki; kuzeyden Akdeniz'i ve güneyden Sudan'ı bağlarken batıdan Büyük Libya Çölü'nü,

² Çerkesler: Bunlar Çerkes Türklerindendirler. Dört boydan (Serkes Erkes, As ve Kesa) meydana gelirler ve çok sayıda kollara ayrılırlar. Bkz. Takıyüddin Ahmed b. Ali el-Makrizî, *el-Mevâzi ve'l-İtibâr bi ziker el-Hutat ve'l-Asâr el-Mâruf bi'l-Hutat el-Makrizîyye*, C. II/I, Kahire, tarihsiz, s. 241; Bedreddin el-Aynî, es-Seyfu'l Muhenned fi Sireti'l-Melik el-Müeyyed eş-Şeyh el-Mahmudî, tahkik Muhammed Şeltut vd., Kahire, 1967, s. 26. Ana vatanları, Kafkaslar'nın kuzeybatı bölgesidir. Bkz. Bertold Spuler, *The Muslim World*, Leiden 1960, s. 11. Bahri Memlûk sultanları tarafından satın alma ve savaşlarda esir düşme yoluyla Mısır'a getirilmişlerdir. Daha sonra Sultan Berkuk liderliğinde devlet kurdular. Bu devletin hâkimiyeti 138 yıldan fazla süre devam etmiş ve 23 sultan başa geçmiştir. Daha fazla bilgi için bkz: Abdurrahman Muhammed b. Haldun, *el-İber ve Divanü'l-Mübtada ve'l-Haber fi-Eyyâmü'l-Arab ve'l-Acem ve'l-Berber ve min Âsârihim min-zevi's-Sultani'l-Ekber*, C. V, Beyrut, 1979, s. 472; Ahmed b. Ali el-Kalkaşendî, *Subhu'l-A'sa fi Sma'ati'l-İnşa*, C. IV, Beyrut, 1987, s. 472.

³ Naim Zeki Fehmi, *"Turuku't-Ticareti'd-Düveliyye ve Mahattatuba Beyne's-Şark ve'l-Garb Evahirü'l-Usuri'l-Vusta*, Kahire, 1873, s. 140.

⁴ Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Makdisî, *Absenü't-Tekâsim fi Ma'rifeti'l-Ekâlim*, Londra, 1909, s. 60; Zekeriya b. Muhammed b. Mahmud el-Kazvinî, *Âsari'l-Bilâd ve Abharü'l-İbad*, Beyrut, 1960, s. 137.

⁵ İmadeddin İsmail Ebî'l-Fida, *Takvimü'l-Buldan*, Paris, 1840, s. 103. Bkz. Hamdun Abdullah es-Savvâf, *Mısır fi Abd Amr b. el-As*, 1999, s. 15 (Musul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınlanmamış Doktora Tezi).

doğu sınırı boyunca uzandığı Kızıldeniz ile birleşmektedir⁶. Bu konum Mısır'ı aynı zamanda kuzeyde Akdeniz⁷ ve doğuda Kızıldeniz⁸ yoluyla, savaş ve barış ilişkileriyle bağlantılı kılmaktadır.

Denizlerle çevrili olan Mısır'ın elbette bu denizlere hâkim olması gerekiyordu. Bu sebeple saldırılara karşı ulaşım yollarını emniyet altına alabileceği özel bir siyaset takip etmiştir.

Hiç şüphesiz Çerkes Memlûkleri Devleti H.7./M.13. yüzyıldan sonraki dönemde İslam'ın en önde gelen devletiydi. 138 yıldan fazla bir zaman zarfında siyasî ve iktisadî yönden bölgede hâkimiyetini devam ettirmiştir. Bu konumuyla Çerkes Devleti; Mısır ve Suriye limanlarındaki yerli ve yabancı gemiler üzerine koyduğu vergilerle, deniz ve kara gücünün gelişmesine katkısı olan ticari yönüne önem vermiştir. Ne var ki, bu güç ve hâkimiyet kalıcı olmamış; Çerkes Devleti, Haçlı korsanlarına, korsanlık faaliyetlerine devam edebilme ve devlete ekonomik ambargo dayatma fırsatını veren zayıf sultanlar dönemindeki iç ve dış buhranlar yüzünden zaafa uğramıştır. Bu sebeple çalışmamızda Mısır üzerine uygulanan Haçlı ekonomik ambargosu karşısında Çerkeslerin rolü; bu ambargoyu başarısızlığa uğrattırırken izledikleri yöntemler ve aynı şekilde bu ambargoyu dayatan başta Kıbrıs, Rodos, Aragon, Katalan ve Cenevizliler ile son olarak da Çerkes Devleti'nin bel kemiğini oluşturan ekonomisine karşı en büyük tehdit olan Portekizli Haçlı kuvvetleri üzerinde yoğunlaşacağız.

İslam topraklarında Memlûk-Haçlı çatışmalarının başlangıcı Haçlı savaşlarının son dönemine kadar uzanır⁹. Batılı güçler, İslam topraklarının zenginliklerine hâkim olabilmek için Akdeniz, Suriye veya Kızıldeniz limanları yoluyla Mısır sahillerine karşı

⁶ İbrahim b. Muhammed el-İstahrî, *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*, tahkik Muhammed Cabir Abdülâl, editör Şefik Garbal, Kahire, 1961, s. 39; Ebû'l-Kasım b. Havkal en-Nasîbî, *Suretü'l-Arç*, Beyrut, tarihsiz, s. 126; Abdüllatif el-Bağdadî, *el-İfâde ve'l-İtibar fî Umûri'l-Müšâbede ve'l-Havadisi'l-Muâyene bi Ardı Mısır*, tahkik Ali Muhsin İsa Malullah, Bağdat, 1987, s. 66-67.

⁷ Mısır, Akdeniz yoluyla Suriye'ye, Kuzey Afrika'ya ve Avrupa'ya bağlanır. Daha fazla bilgi için bkz. Ahmed Muhtar el-Abbâdî, *Tarihü'l-Babriyyeti'l-İslâmiyye fî Mısır ve's-Şam fî Asrey el-Eyyübîyyun ve'l-Memâlik*, C. II, Beyrut, 1972.

⁸ Kızıldeniz; Hicaz, Yemen ve Hint Okyanusu bağlaması yönüyle doğu ticareti için önemlidir. Bkz: el-Abbâdî, *Tarihü'l-Babriyye*, C. II, s. 201.

⁹ Haçlı Seferleri, kapsadığı zaman bakımından iki süreçten meydana gelir. İlki; Miladi XI. yüzyıldan H. 690 / M. 1261 yılında Akka'nın ele geçirilmesini izleyen süreçtir. İkincisi *Geç Dönem Haçlı Seferleri* olarak adlandırılan XIV-XV. yüzyıllarda düzenlenen seferlerdir. Bu son dönem Haçlı Seferlerinden etkilenen medeniyet bölgeleri sebebiyle daha çok önemlidir. Daha fazlası bildi için bkz: R. Grousset, *el-Hurubu's-Salibiyye: es-Sirâ' Beyne's-Şark ve'l-Garb*, çev. Ahmed İbiş, Dımaşk, tarihsiz, s. 7.

yapılan savaşlarda yer almışlardır. Şüphesiz iktisadî, dinî ve siyasî pek çok saik, bu savaşların yapılmasına sebep olmuştur¹⁰.

Kuruluşundan itibaren Çerkes Memlûkleri Devleti'nin uğradığı ilk ekonomik tehdit, H.790/M.1388 yılında Kıbrıs'taki¹¹ haçlı korsanlarının Mısır ve Suriye sahillerine gerçekleştirdikleri saldırıdır. Bu saldırı Çerkes Devleti'ne tabi Trablusşam Limanı'ndan Mısır'daki Dimyat Limanı'na gitmekte olan bir ticaret gemisinin istila edilmesiyle devam etmiştir. Bu gemi çok sayıda tüccarın yanında Sultan Berkuk'un (H.784-801/M. 1382-1398) kız kardeşi ve oğlu ile amcasının oğlunu taşımaktaydı¹². Bu durum karşısında sultan; Mısır ve Suriye limanlarında bulunan bütün Avrupalı tüccarların tutuklanması için emir çıkardı¹³.

Sultan Berkuk'un ölümü ve oğlu en-Nâsır Ferec'in tahta geçmesinden sonra (H.801-815/M.1398-1412)¹⁴ Mısır-Kıbrıs münasebetleri, H.808/M.1405 senesine kadar barış içinde geçti. Bu tarihten sonra Kıbrıslılar, Çerkes Devleti'ni zayıflatmak için ekonomik ambargo uygulamış ve Mısır limanlarına gelen ticari gemilere karşı korsanlık siyaseti takip etmişlerdir. Çerkes Devleti'nin buna karşı cevabı gecikmemiş ve İskenderiye limanındaki Avrupalı tüccar ve konsolosların tamamını tutuklamışlardır¹⁵. Münâsebetlerin gerilmesi Kıbrıslıları, Çerkes Devleti'ne

¹⁰ Bu etkenler hakkında daha fazla bilgi için bkz: C. Cahen, *eş-Şark ve'l-Garb*, çev. Ahmed eş-Şeyh, Kahire, 1995, s. 36-37.

¹¹ Kıbrıs, Akdeniz'in en büyük adası olup Akdeniz'in doğusu ile batısı arasında ticari bir geçit konumundaydı. Mevkii ve önemine dair daha fazla bilgi için bkz. Aliye Abdüssemi' el-Cenezurî, *el-Hurubu's-Salibiyye: el-Mukaddematü's-Siyasiyye*, Mısır, 1999, s. 67; Said Abdülfettah Aşur, *Kıbrıs ve'l-Hurubu's-Salibiyye*, Beyrut, 1957, s. 1 vd.

¹² Berkuk, Çerkes Memlûk Devleti'nin gerçek kurucusudur. Siyasî hayatı hakkında daha fazla bilgi için bkz. el-Makrîzî, *İğasetü'l-Umme bi-Keşfi'l-Ğumme*, tahkik Muhammed Mustafa ve diğerleri, Kahire, 1957, s. 142; Muhammed b. Abdurrahman es-Sehâvî, *ed-Dav'u'l-Lâmi' li-Ehli'l-Karni't-Tâsi*, C. III, Beyrut, tarihsiz, s. 10-11.

¹³ Nasreddin Muhammed b. el-Furat, *Tarih İbn el-Furat*, C. IX, K XI, Basra, 1976, s. 33; Cemaleddin Ebû'l-Mehâsin Yusuf b. Tagribirdî, *en-Nücumü'z-Zâhire fî Mulûk Mısır ve'l-Kahire*, C. XIV, tahkik Cemal Muhammed Mahruz ve diğerleri, Mısır, 1971, s. 266; Garsüddin Halil b. Şahin ez-Zâhirî, *Zübdet Keşfi'l-Memâlik ve Beyanü't-Turuk ve'l-Mesâlik*, tahkik Paul Ramos, Paris, 1893, s. 138.

¹⁴ en-Nasır Ferec'in hayatı hakkında daha fazla bilgi için bkz: İbn Tagribirdî, *en-Nücumü'z-Zâhire fî Mulûk Mısır ve'l-Kahire*, C. XIII, tahkik Fehim Muhammed Şeltut, Mısır, 1970, s. 20, 154; Abdullah eş-Şarkâvî, *Tuhfetü'n-Nâzrin fî men Veliye Mısır mine'l-Vulât ve's-Selâtin mevcud behamiş Kitabi'l-Abbâri'l-Evvel fî men Tasarraf min Erbabı'd-Düvel li'l-İshâkê*, Mısır, 1892, s. 41; Samuel Bernard, *Vasf Mısır el-Hayati'l-İktisadiyye fî'l-Karni'l-Hamis Aşera el-Mevazîn ve en-Nukûd*, çev. Zehir eş-Şâib, Mısır, 1980, s. 65-66.

¹⁵ el-Makrîzî, *es-Sülûk li-Ma'rifeti Düveli'l-Mülûk*, C. IV/I, tahkik Said Abdülfettah Aşur, Bağdat, tarihsiz, s. 617. Ayrıca bkz. Muhammed Abdüselam Tedmurî, *Tarih Tarablus es-Siyâsi ve'l-Hadârî abr el-Usûr asr ed-Devleti'l-Memâlik*, C. II, Beyrut, 1981, s. 166.

ekonomik ambargo uygulamak suretiyle son vermek için Habeş ülkesinden¹⁶ ve diğer Avrupalı kuvvetlerden güç birliği yapmak üzere yardım istemeye teşvik etmiştir¹⁷.

Sultan en- Nâsir Ferec döneminde Mısır-Kıbrıs ilişkilerine damgasını vuran şiddetli gerginliğe karşın, Sultan Şeyh el-Mahmudî dönemi (H.815-824/M.1412-1421)¹⁸ karşılıklı diplomatik ziyaretlerin yapıldığı dostça münasebetlere şahit oldu. Çerkes sultanı, H.818/M.1415 yılında Akboğa en-Nizami'yi, esirlerin serbest bırakılması hususunda müzakerelerde bulunmak üzere Kıbrıs Kralı'na elçi olarak gönderdi. İbn Hacer el- Askalânî bu konuda şunları aktarmaktadır: “Akboğa orada beş yüz esir buldu. Ardından on üç bin dinara onları serbest bıraktırdı. Yanında getirdiği on bin dinarlık meblağı Frenk'e (Kıbrıs) Kralı'na verdi. Kıbrıs Kralı, kalan miktarı bağışladı. Akboğa, esirlerden iki yüzünü Mısır'a götürdü ve kalanları Suriye limanlarına dağıttı”¹⁹.

Çerkes Devleti, bu dostane ilişkileri pekiştirmek adına Kıbrıslı korsanlardan gelecek saldırılara karşı koymak için yeterli deniz gücüne sahip olmadığından limanlarının ve buralara gelecek ticarî gemilerin ulaşımının güvenliğini kapsayan bazı tekliflerle diplomatik müzakereleri devam ettirdiler. Bunun için Çerkes Devleti, Kıbrıs'a; kendilerine karşı düşmanca saldırılar planlayan diğer devletlerin korsanlarının adalarına girişine izin vermemeleri ya da Çerkes Devleti'ne Akdeniz'deki ticari faaliyetleri sırasında Suriye ve Mısır limanlarından gelen giden ticari gemilere el koymak yoluyla ekonomik ambargo uygulamayı hedefleyen korsanlara herhangi bir askeri yardım yapmamaları hususunda bir anlaşma yapmayı teklif etti²⁰.

Ancak anlaşılan o ki, bu müzakereler yalnızca kâğıtta kaldı. Zira Kıbrıslılar, Çerkes Devleti'ne karşı duydukları Haçlı kini sebebiyle H.825/M.1420 senesinde yaklaşık yüz bin dinar değerinde emtia ve çok sayıda insanla yüklü İskenderiye'deki ticari gemiye saldırdılar²¹. Yine H. 826/M.1422 senesinde Bask²², Ceneviz ve

¹⁶ Mısır-Habeş münâsebetlerinin başlangıcı Ortaçağın başlarına kadar gider. O zamanlar Habeş Kilisesi, Mısır Kilisesi'ne bağlılık bildirmişti. Konu hakkında daha fazla bilgi için bkz. Aşûr, *Kıbrıs ve'l-Hurubu's-Sâlibiyye*, s. 352-358.

¹⁷ Aşûr, *Bubus ve Dirâsât fî'l-Usûri'l-Vusta*, Beyrut, 1975, s. 314.

¹⁸ Ebû en-Nâsir Şeyh el-Mahmudî, Türk hükümdarlarının yirmi üçüncüsü ve Çerkes hükümdarlarının dördüncü sultanıdır. Mısır'a getirildikten sonra Sultan Berkuk'un memlûku olmuştur. Hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. el-Makrîzî, *es-Sülûk*, C. IV/I, s. 245-255; İbn Tagribirdî, *en-Nüctümü'z-Zâhire*, C. XIV, S 1; Ali b. Davud es-Sayrâfî, *Nüzbetü'n-Nüfûs ve'l-Ebdân fî Tevarihî'z-Zemân*, C. II, Tahkik Hasan Habeşi, Kahire, 1970, s. 88.

¹⁹ Şehabeddin Ahmed b. Hacer el-Askalânî, *İnbai'l-Ğumr bi-Ebnai'l-Umr*, C. III, Tahkik Hasan Habeşi, Kahire, 1970, s. 53.

²⁰ el-Makrîzî, *es-Sülûk*, C. IV/I, s. 325, C. IV/II, s. 617.

²¹ el-Makrîzî, *es-Sülûk*, C. IV/II, s.617; İbn Tagribirdî, *en-Nüctümü'z-Zâhire*, C.XIV, s. 249-250.

²² Basklılar: Aslı bilinmeyen bu halk kuzeybatı İspanya'daki Branes (el-Biriniyye) bölgesinde yerleşiktir. Bask bölgesine nispetle Basklılar diye anılırlar. Bkz. Munir Baalbek, *el-Memrid*, Beyrut, 2004, s. 91; Encyclopediâ Britannica, “Basque”, C. III, Londra, 1966, s. 251.

Katalan²³ korsanları ile birlikte ticari malların yanında bir grup tüccarı da taşımakta olan iki ticaret gemisine saldırarak gasp ettiler²⁴. Çerkes Devleti bu saldırılara askeri bir karşılık vermedi; aksine bu tehlikeyi bertaraf etmek için tehdit ve müsadere yolunu izledi. Bunun için Sultan, Mısır ve Suriye limanlarında bulunan Avrupalı tüccarların bütün mallarına el konulmasını ve bu limanlardan çıkarılmalarını emretti²⁵.

Bütün bu yaşananlardan sonra Sultan Barsbay (H.825-841/M.1421-1437)²⁶ döneminde gerçekleştirilen üç seferle ada fethedildi ve böylece Kıbrıs tehlikesi sona erdi²⁷.

Bu sırada Çerkes ekonomisini tehdit eden başka bir tehlike ortaya çıktı. Bu tehlike korsanlar ve Rodoslulardı. Bunlar H.869/M.1464 yılında İskenderiye Limanı'ndan kuzey Mağrip'e doğru gitmekte olan Marakeşli tüccarların malları ile yüklü üç ticarî gemiye Rodos adası yakınlarında el koydular. Rodoslular'ın Akdeniz'deki faaliyetlerinin artması ve hâkimiyetlerinin güçlenmesi; Suriye ve Mısır limanlarına giden ticarî gemilerin ulaşımını engelliyor ve bu durum Çerkes Devleti'nin ekonomisine olumsuz bir şekilde yansyordu²⁸. Buna karşı Çerkes Devleti, Rodoslu korsanların yaptığı ihlallere bir son vermek amacıyla deniz seferi düzenledi. Bunun için Sultan Hoşkadem (H.865-872/ M.1461-1467)²⁹ Rodoslu tüccarlar, konsoloslar ve yabancı tüccarlardan bunlara destek verenlerin tutuklanması için bir emir çıkardı. Bunun yanında Venedik deniz güçleri, Rodos adasına saldırmış ve bu sayede daha önce el koymuş oldukları üç ticari gemi geri alınmış ve tazminat ödemek zorunda bırakılmışlardı³⁰. Sultan Kayıtbay zamanında (H.872-901/M.1467-1495) Memlûk-Rodos mücadelesi devam etmiştir. Özellikle Rodoslular, Mısır'a ve oradan da

²³ Tedmurî, *Tarih Tarablus*, C. II, s. 166.

²⁴ Salih b. Yahya, *Tarih Beyrut ve Abbaru'l-Ümerai'l-Bahrîyyin min Beni'l-Garb*, tahkik Louis Şeyhu, Beyrut, 1898, s. 219-220; el-Makrîzî, *es-Sülûk*, C. IV/II, 665; Encyclopedia Britannica, "Basque", C. III, s. 251.

²⁵ el-Makrîzî, *es-Sülûk*, C. IV/II, s. 966.

²⁶ Barsbay, Çerkes soyundandır ve Çerkes Devleti'nin ikinci sultanıdır. Hayatı hakkında daha fazla bilgi için bkz. Şerefeddin Yahya b. el-sCî'an, *et-Tuhfetü's-Senîyye bi-Esma'i'l-Biladi'l-Mısrîyye*, Mısır, 1974, s. 11-66; Abdülhay b. el-İmâd el-Hanbelî, *Şezeretü'z-Zeheb fî Abbâr min Zeheb*", C. VII, Beyrut, tarihsiz, s. 238.

²⁷ Bu üç askeri sefer hakkında bkz. Fâzî Ali Bahît, *el-Alakatü'l-Mısrîyyetü'l-Avrubî fî Asri'l-Memaliki'l-Cerâkise (H. 784-922 / M. 1382-1516)*, *Dirase Siyasiyye İktisadiyye*, Musul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, yayımlanmamış Doktora Tezi, 2005, s. 46-69

²⁸ Naim Zeki Fehmi, "Turuku't-Ticaretü'd-Düvelîyye ve Mabattâtüha Beyne's-Şark ve'l-Garb-Evahirü'l-Usuri'l-Vusta", Kahire, 1973, s. 51

²⁹ Sultan Hoşkadem'in hayatı hakkında bkz: el-Hanbelî, *Şezeretü'z-Zeheb*, C.VII, s. 305.

³⁰ Mahmud Rezzak Selim, *Asru's-Selâtinü'l-Memâlik ve Netacihu'l-İlmi ve'l-Edebi*, C. I, Mısır, 1962, s. 51.

İskenderiye Limanı'na saldırmışlar; bu limana ekonomik ambargo uygulamışlar ve ticari gemilerin limana yanaşmalarını engellemişlerdir. Memlûk sultanı bütün bunlara karşı limanları korsanların faaliyetlerinden korumak için güçlendirmiştir³¹.

Rodosluların düşmanca siyaseti hiç ara vermemiştir. Sultan Kansuh el-Gavrî (H. 906-922/M. 1500-1516)³² döneminde Rodoslu korsanlar; İskenderiye, Dimyat ve Sur limanlarındaki Memlûk ticarî gemilerine el koydular. Çerkes Devleti bu duruma askeri bir karşılık vermek yerine durumu kurtarmak için tehdit siyaseti uyguladı. İstisnasız bütün Frenk tüccarlarına tazminat yükledi ve çok sayıda Frenk tüccarı hapse attı³³. Ne var ki, Çerkes Devleti bu politikadan bir fayda görmemiş; Rodoslu korsanlar Çerkes Devleti'nin ihtiyaç duyduğu erzak ve ahşap yüklü olan on yedi ticaret gemisini H.914/M.1508 senesinde Diu mevkiinde uğradıkları zararının tazminatını olarak gasp etmişlerdir³⁴. Çerkes Devleti de bu saldırıya, Kudüs'deki bütün din adamlarının tutuklanması ve Mısır ile Suriye limanlarındaki tüm Avrupalıların hapse atılması için sultan tarafından çıkarılan bir emirle karşılık verdi. Bunun yanı sıra Sultan yirmi beş rahibi getirterek, korsanların ele geçirdiği ticari gemilerin iade edilmesi için Avrupa krallarına mektuplar yazdırdı. Ayrıca Sultan, Kıyamet Kilisesi'ni kapatmakla tehdit etmiş ve H.917/M.1511 senesinde emriyle bu kilise kapatılmıştır³⁵.

Çerkes Devleti, kesintisiz devam eden Haçlı korsanlarının ekonomik ambargolarına özellikle devletin askeri açıdan zayıf olduğu zamanlarda uyguladığı tehdit ve müsadere başta olmak üzere çeşitli yollarla karşılık vermişlerdir. H.836/M.1432 yılında Çerkes Devleti, ekonomisini tehdit eden başka bir tehlikeyle karşılaştı; bu tehlike Katalan tehlikesiydi³⁶. Katalanlar Cenevizli korsanlarla birlikte İskenderiye limanlarına saldırdılar; ticari mal yüklü çok sayıda gemiyi ele geçirdiler. Ayrıca Dimyat'tan gelen başka bir gemiyi de ele geçirdiler. Bu düşmanlığa Çerkes

³¹ Abdulrahman Mahmud Abdüttevâb, *Kayıtbay el-Mahmudî*, Mısır, 1978, s. 138-139.

³² Muhammed b. Abdurrahman b. Muhammed es-Sehâvî, *et-Tıbrû'l-Mesbûk fî Zeyli's-Sülûk*, Kahire, tarihsiz, s. 323; İbrahim Ali Tarhan, *Mısır fî Asri'l-Memâliki'l-Cerâkise*, Kahire, 1960, s. 112.

³³ Stanley Lane-Pool, *"History of Egypt in the Middle-East"*, Hollanda, 1968, s. 339.

³⁴ Diu, Katave Yarımadası'nın güney taraflarında yer alır. Burada Hint Okyanusu'ndaki Çerkes ve Portekiz deniz güçleri arasında bir savaş meydana gelmiştir. Daha fazla bilgi için bkz: Encyclopedia Britannica, *"Diu"*, C. VII, Londra, 1966, 505.

³⁵ Suad Mahir, *el-Babriyye fî Mısır el-İslâmiyye ve Âsâruba'l-Bâkiyye*, Mısır, 1967, s. 126; Tarhan, *Mısır fî Asr*, s. 114; Ahmed Şelbî, *el-Mevsu'atü'l-İslâmiyye*, C. V, Kahire, 1967, s. 209; Aşûr, *el-Haraketü's-Sâlibiyye*, C. II, Kahire, 1971, s. 1236.

³⁶ Katalonya; Barcelona, Gerona, Lerida ve Terragona şehirlerini kapsayan bir İspanyol eyaletidir. İspanya'nın kuzeydoğusunda yer alır. Sınırları; kuzeyde Andora ve Fransa'dan, güneyde Valencia'ya; batıdan Aragon'dan doğuda Akdeniz'e dek uzanır. Encyclopedia Britannica, *Catalonia*, C. V, s. 59.

Devleti'nin karşılığı, yabancı tüccarlarla uyguladığı tehdit ve baskı siyaseti olmuştur. Sultanın emriyle  rkes Devleti içerisindeki Ceneviz ve Katalan tüccarlarla ait mallara el konulması için bir kanun çıkarıldı. el-Makrîzî bu konuya değinerek şunları aktarmıştır: “*Venedikliler h ricinde Ceneviz ve Katalanların mallarına tedbir uygulandı; onların Suriye ve İşkenderiye'deki mallarına el koyuldu*”³⁷.  rkes Devleti'nin bu tutumuna karşı Katalan kralı, Sultan Barsbay'a limanlarında bulunan reayasına (Katalanlara) k tu muamelede bulunduğu için bir uyarı mektubu gönderdi. Bu mektupta tüccarlarının Memlûk mallarını satın almalarına kesinlikle izin vermeyeceğini de ifade ediyordu. Buna karşı  rkes Devleti'nin Katalan elçisine cevabı sert ve caydırıcı oldu³⁸.

Katalan elçisine verilen bu sert cevaba, korsanlık siyaseti ve Memlûk ticari gemilerine el koyma yoluyla cevap verildi. H.837/M.1443 senesinde Katalan korsanlar Beyrut limanlarına hücum ettiler; insan ve ticari mallarla yüklü beş ticaret gemisini ele geçirdiler. Bununla da yetinmeyerek Katalan kralı Dimyat valisine Sultana ulaştırması için bir mektup gönderdi. Mektupta m nasebetlerdeki kabalık ve sertliğin sebebi olarak sultanla ticaret için tahsis edilmiş olan karabiber satın almaya zorlanmaları olduğu ifade ediliyordu. Mektup okunur okunmaz Sultan  fkelenmiş ve mektubu yırtmıřtır³⁹.

Bu mektuba cevap olarak  rkes Sultanı, Haçlı gemilerini durdurmak amacıyla Dimyat Limanı'na deniz seferi hazırlanmasını emretti ancak bu sefer Beyrut sahillerine yapıldı. Venedik, Ceneviz ve Katalan gibi farklı devletlere ait gemilere el koyuldu⁴⁰. şüphesiz bu sefer, Memlûk ekonomisini ve özellikle de devletin varlığı için temel gelir kaynağı olan ticarî gelirini azaltmak amacıyla, Mısır ve Suriye limanlarına gelen ticaret gemilerine korsanlık faaliyetinde bulunan bütün Avrupalı kuvvetlere bir uyarı niteliğindeydi.

 rkes Devleti'nin, ekonomilerine kasteden korsanlık faaliyetlerine karşı siyaseti bellidir. Onların bu siyasetine karşı Katalan korsanlar,  rkes ekonomisini yok etmek için Mısır ve Suriye limanlarına gelen ticari gemilere el koyuyor ve askeri yönden onları zayıflatıyordu. Bölgede  rkes hâkimiyetini unutturmak, özellikle doğu-batı arasında bir zincire benzeyen Mısır'a ve dönemin uluslararası ticaretine hâkim olmak için çaba gösteriyorlardı. H. 840/ M.1434 yılında Katalan korsanlar, İşkenderiye şehri dışında bulunan Eb h r Limanı'na saldırdılar ve iki ticaret gemisini ele ge irdiler⁴¹.

³⁷ el-Makrîzî, *es-Sülûk*, C. IV/II, s.882; es-Sayrâfî, *Nüzhetü'n-N f z*, C. III, s. 249.

³⁸ el-Makr z , *es-S l k*, C. IV/II, s. 885; es-Sayr f , *N zhet 'n-N f z*, C. III, s. 253.

³⁹ el-Makr z , *es-S l k*, C. IV/II, s. 914; İbn Hacer el-Askalan , *İnb 'l-G mr*, C.III, s. 815; es-Sayr f , *N zhet 'n-N f z*, C. III, s. 285.

⁴⁰ el-Makr z , *es-S l k*, C. IV/II, s. 919; es-Sayr f , *N zhet 'n-N f z*, C. III, s. 290.

⁴¹ el-Makr z , *es-S l k*, C. IV/II, s. 994.

Taraflar arasında gittikçe tırmanan bu düşmanlık, Sultan Kayıtbay zamanına kadar devam etti. Katalan korsanları karşısında seleflerinin politikasını takip eden Sultan Kayıtbay, H. 875/M.1470 yılında onların Mısır kıyıları yakınında bir ticaret gemisini gasp etmelerine karşılık, Katalan tüccarların hepsinin yakalanması emrini verdi ve onları hapse attı. Ayrıca esirleri ve ticari gemileri serbest bırakmadıkça; onların esirlerinin de serbest bırakılmayacağını bildirdi⁴².

Memlûk Devleti, Katalanlara karşı bu uygulamalarına devam ettiği gibi Katalan korsanlarının tehlikesinden kurtulmak için Katalan tüccarlarına karşı ekonomik savaş uyguladı. Bütün yabancı topluluklara Katalan mallarını boykot etmelerini bildirdi⁴³. Ancak Çerkes Devleti'nin uyguladı bu siyaset, Çerkes ekonomisine karşı Katalan tehdidini durduramadı. H.916/M. 1510 yılında Katalan korsanlar İskenderiye Limanı'nda bir ticaret gemisine el koydular ve Emir Muhammet Bey'i öldürdüler. Buna karşı Çerkes Devleti, Katalan korsanlara tehdit ve yıldırma siyaseti uyguladı. Sultan Kansuh el- Gavri, Kıyamet Kilisesi'nden yirmi rahip getirterek, tercümanlar eşliğinde onlarla konuştu. O devrin çağdaşı İbn Tagribirdî olayları şöyle aktarmıştır: "*Frank Krallarına, el koydukları gemileri ve silahları iade etmeleri için mektuplar yazdılar. İstedikleri geri verilmediği takdirde Kıyamet Kilisesi'ni yerle bir edeceklerini ve rahipleri de öldüreceklerini bildirdiler*"⁴⁴. Çerkes Devleti'nin uyguladığı bu siyaset neticesinde Katalan tehdidi durdu.

Katalan tehdidinin sona ermesiyle birlikte Çerkes Devleti, ekonomisini etkileyen başka bir tehlikeyle karşı karşıya kaldı. Bu tehdit, Mısır ve Suriye limanlarına saldırılarını arttıran Cenevizli korsanlar idi. Bu korsanlar, çoğunlukla Mısır ve Suriye sahillerine saldırdılar, ticaret gemilerinin buralara ulaşımını engellediler. Buradaki maksat Çerkes ekonomisini zayıflatmak ve daha sonra yok etmek idi. Bu sebeple H.806/ M. 1403'de Kıbrıslı ve Rodoslu korsanlarla işbirliği yaparak Suriye sahillerine geniş çaplı seferler yaptılar. Memlûk Devleti bu saldırıların çoğunu engelleyemedi. Ne askeri ne siyasi ne de yerleşik tüccarlara tehdit ve baskı yoluyla olsun bir karşılık veremedi⁴⁵.

Cenevizli korsanlar, en büyük ticaret gemilerini ele geçirmedikten sonra Mısır ve Suriye limanlarına yaptıkları saldırıların boşuna olduğunu anladılar. Bu

⁴² Fehmi, *Turuku't-Ticare'*, s. 64.

⁴³ Çerkes Devleti'nin bu tutumu Katalanları; Gırnata ülkesindeki İslam egemenliğine son vermek için Kastilya ile ittifak kurmaya yöneltmişti (H. 893/M. 1487). Bu durum sebebiyle Gırnata hâkimi Emir Abdullah el-Mesaid, Çerkes Devleti'nden İspanyol tehdidini durdurmasını istemiştir. Daha fazla bilgi için bkz. Fehmi, *Turuku't-Ticare'*, s. 64-66

⁴⁴ Muhammed b. Ahmed b. İyâs, *Bedâi ez-Zuhûr fî Vekâi'd-Dubûr*, C. IV, Kahire, 1960, s. 195.

⁴⁵ el-Makrizî, *es-Sülûk*, C. III/III, s. 1114, 1116; İbn Hacer el-Askalânî, *İnbâû'l-Ğumr*, C.II, s. 258.

sebeple, Çerkeslerle denizde karşılaştılar. Cenevizli korsanlar, askeri harp siyasetine mugayir bir siyaset uyguladılar. Bu, ekonomik savaştı. Yani Ceneviz deniz kuvvetleri, Memlûk Devleti limanlarına yönelen bütün Avrupa ticaret gemilerini ele geçirmeye başladılar. Uyguladıkları bu yeni siyaset mucibince Venedikli tüccarlara ait Beyrut Limanı'ndan dönen bir ticaret gemisini gasp ettiler⁴⁶.

Cenevizli korsanların izledikleri siyaset amacına ulaşmadı. Çerkes Devleti'ni abluka altına alabilmek için kuvvetlerini yenilemek maksadıyla geçici barış yapmaktan başka bir çareleri kalmadı. Bunun için Sultan en-Nâsır Ferec ile barış yapmayı talep ettiler ve bu talep H.810/M.1407 yılında sonuçlandı. Yapılan barış antlaşması neticesinde Cenevizliler, Çerkes Devleti'ne ait limanlarda yaptıkları tahribat için otuz bin dinar tutarında bir meblağı ödemeyi taahhüt ettiler. Sultan bu düşmanca faaliyetlerin ve Çerkes Devleti'ne uygulanan ablukanın tekrarı halinde Suriye ve Mısır'da bulunan bütün Frenklerin tutuklanacağını bildirdi⁴⁷.

Esasen Cenevizli ve diğer ülke tüccarlarının Mısır ve Suriye limanlarında bulunmalarının olumlu ve olumsuz yanları vardı. Olumlu yanı, Memlûk Devleti'nin bu tüccarların, ticaretini yaptıkları malları vergilendirmesidir. Bunun yanında Çerkes Devleti bu tüccarları askeri açıdan zayıf olduğu durumlarda, ticaret gemilerinin Mısır ve Suriye limanlarına ulaşmasını engelleyen korsanlara karşı bir baskı unsuru olarak da kullanıyordu. Olumsuz yanına gelince, tüccarlar devletleri adına çalışan casuslar gibi idiler. Bu tüccarlar ticari faaliyetleri sırasında Çerkes Devleti'ne dair askeri ve siyasi bilgiler ile devletin güç ve zafiyeti hakkında bilgiler taşıyorlardı.

Olaylar açıkça göstermiştir ki Cenevizliler, bu barışı tüccarların Çerkes Devleti donanmasının durumu hakkında bilgi ulaştırmaları ve böylece limanlara ekonomik ambargo dayatmaları mümkün olsun diye fırsat olarak görmüşlerdi. Cenevizliler, Dimyat Limanı'nı kuşattıkları zaman beklemedikleri bir şekilde Çerkes deniz kuvvetleri ile karşılaştılar. Memlûkler, Haçlıları *et-Tıynetü'l Kadime* adı verilen başka bir bölgeye çekilmeye mecbur ettiler. Burayı da ele geçirdiler. el-Makrîzî bu olaylar hakkında şunları söylemektedir: "...sonra Dimyat'a geçtiler. Müslümanlar Frenklerden sayı bakımından çoktu. Şiddetli bir çatışmanın ardından Müslümanlar onların gürablarını (küçük ve hızlı bir gemi türü) ele geçirdiler. Frenkleri öldürdüler ve silahlarını aldılar. Geri kalanları bezimete uğratıp, demir ve silahlarını sultana götürdüler"⁴⁸.

Gerçekten Memlûk Devleti pek çok yönden korsanlarla mücadeleye devam ediyordu. Kimi zaman bu tehlikeyi uzaklaştırmak için askeri deniz gücüne

⁴⁶ İbn Yahya, *Tarih Beyrut*, s. 34; Tedmurî, *Tarih Tarablus*, C.II, s. 164.

⁴⁷ İbn Yahya, *Tarih Beyrut*, s. 40; H. Emin Abdusseyid ve diğerleri, *Kıyam Devleti'l-Memâlik es-Sâniyye*, Kahire, 1966, s. 153.

⁴⁸ el-Makrîzî, *es-Sülûk*, C. IV/I, s. 143.

başvuruyor, kimi zaman devletin dâhili şartlarına ve askeri imkânlarına göre tehdit ve baskı ile ateşkes yöntemini kullanıyordu. Ancak bu defa Memlûk Devleti ekonomisi çok daha büyük başka bir tehlike ile karşılaştı. Bu, Portekiz tehlikesiydi⁴⁹. Bu tehlikeyi belirgin hale getiren Portekiz Kralı Emanuel'in H.911/M.1505 yılında Papa II. Paul'a bir mektup göndererek “*Muhakkak ki Memlûk ticaretini bitirmek zor değildir. Ben Mekke'yi topraklarına ve ordularına hedef kılıncaya dek, Hristiyanlık yolunda savaşacağım*” demesiydi⁵⁰.

Yine zikredilmeye değerdir ki, Çerkes Devleti dünya ticaretinin başlıca iki geçidine sahip idi. Bunlar, Ortaçağın sonlarında Avrupa ticaretinin büyük çoğunluğu için önemli geçitler olan Kızıldeniz ve Basra Körfezi idi. Memlûk Devleti'nin bu geçitlere hâkim olması onlara karşı zayıflatarak yıkmak için ekonomik ambargo dayatan Haçlıları endişelendiriyordu⁵¹. Portekizliler, *Ümit Burnu Yolu* olarak adlandırılan yeni ticaret yolunu keşfettikten sonra Çerkes Devleti'ne karşı planlarını sahnelemeye başladılar. Portekizliler bu yeni ticaret yoluyla doğu ticaretini ele geçirdiler ve Memlûk Devleti hâkimiyetindeki ticaret yollarını bertaraf ettiler⁵². Portekiz deniz kuvvetleri, ilk faaliyetlerine tehdit ve kuşatma/ambargo siyasetiyle başladı. H.904/ M.1498'de Portekiz komutanı donanması Kızıldeniz girişine geldiğinde, Avrupalı gemilerin Mısır ve Suriye limanlarına girmelerini engelledi⁵³. Ayrıca Portekizliler, Hicaz'ı ele geçirmekle tehdit ettiler. Hint Okyanusu ile Kızıldeniz arasındaki bağlantıyı kestiler ve doğu ticaret mallarını zorla Lizbon pazarlarına taşıdılar⁵⁴.

Olayların gidişatından anlaşılmaktadır ki, Portekizliler ticaret gemilerinin geçeceği ana geçiş yollarına hâkim olduğu müddetçe Çerkes ekonomisini tehdit

⁴⁹ Portekiz'in İslam topraklarına saldırmasının en önemli sebebi, Gine altını ve baharatlara ulaşma isteği gibi ekonomik etkenlerdir. Belki de bu, Kalküta hâkiminin, doğuya geliş sebebini sorduğunda “*Hristiyanlık ve baharatlar*” diye cevap veren Vasco de Gama'nın dile getirdiği şeydir. Bkz: Auguste Toussant, *History of the Indian Ocean*, Londra, 1966, s. 93.

⁵⁰ Muhammed Mahmud es-Sûrcî, “*Ülu'l-İntisârâtü'l-Arabîyye fî'l-Asri'l-Hadis, Tardu'l-Burtugaliyyin min Umman, (M. 1658)*”, *Mecelletü'l-Müverrihi'l-Arabî*, S. 41-42, Bağdat, 1990, s. 47; Encyclopedia Britannica, “*Portugal*”, C. XVIII, s. 280.

⁵¹ Tarık Nafi' el-Hamdânî, “*et-Tehaddî'l-Burtugali li'l-Vatani'l-Arabî ve Vesailu't-Tehallus minhi*”, *Mecelletü'l-Vesika*, S. 28, Bahreyn, 1995, s. 83-84; Tarhan, “*el-Burtugaliyyun fi Garbi İfrikiyye*”, *Mecelle Külliyyeti'l-Âdâb*, C. 25, S. 1, Kahire, 1967, s. 19; Aşûr, *Bubus ve Dirasat*, s. 314-315.

⁵² George E. Kirk, *A Short History of Middle East*, Londra, 1964, s. 65.

⁵³ Abdülaziz Ivez, “*el-İhtilalu'l-Burtugali li-Mevânî el-Cezireti'l-Arabîyye*”, *Mecelletü'l-Müverrihi'l-Arabî*, S. 29, Bağdat, 1986, s. 18. Ayrıca bkz. Muhammed Abdüsseyyid Râkid ve diğerleri, *el-Gaznu'l-Osmani li-Mısır ve Netâicuhu ala'l-Vatani'l-Arabî*, İskenderiye, 1983, s. 182.

⁵⁴ İbrahim Hasan Said, *el-Babriyye fî-Asri's-Selatinî'l-Memâlik*, İskenderiye, 1983, s. 182; Ahmed Derrâc, *el-Memalik ve'l-Frenc fî'l-Karnî't-Tasi el-Hicri ve'l-Hamis Aşere el-Miladi*, Kahire, 1961, s. 132.

etmiştir. Bu yüzden Sultan Kansuh el- Gavri'nin elinde, devletin güç kaynağını ve ekonomisini korumak için başka çare kalmamıştı. Kendisini kaçınılmaz iki durum karşısında buldu. Bazen tehdit yöntemini bazen de geçici barış yöntemini kullandı⁵⁵. Sultan Frenk krallarına mektuplar göndererek Portekizlilerin Hint Okyanusunda düşmanca tutumlarının devam etmesi halinde, Çerkes Devleti'nin Mısır ve Suriye'de oturan reayaya ister tüccar ister din adamı olsun hak ettikleri uygulamaları yapacağı hususunda uyardı. Ayrıca Kudüs'teki Kıyamet Kilisesi'ni de kapatacağını duyurdu⁵⁶. Ancak bu tehditler, Memlûk Devleti'ne ekonomik ambargo dayatan Haçlı projelerini durdurmadi. Şöyle ki, Portekiz gemileri Çerkes Devleti tüccarlarına ait gemileri tart ettiler. Gemilerden bazılarını batırdılar, bir kısmını da topa tutarak ele geçirdiler⁵⁷.

Bu gelişmeler Çerkes Devleti'nin ekonomik durumunun kötüye gitmesine sebep oldu. Çerkes sultanı, Portekiz donanmasına karşı birlikte hareket etmek için Hindistan'daki Kalküta Kralına (es-Sâmîrî) gizli bir mektup yazdı⁵⁸. Ancak bu girişim, Kalküta Kralı'nın Portekiz donanmasına karşı koyabilecek kuvveti olmadığı için başarısızlıkla sonuçlandı. Bu defa Sultan, baskı ve tehdit yöntemini kullanmak durumunda kaldı. Fransisken ruhban Fremort Dusan'ı ve onunla birlikte iki meslektaşını Portekizlilerin, ekonomilerine zarar veren ambargo meselesini müzakere etmek üzere Avrupa'ya gönderdi⁵⁹. Ayrıca Endülüs'teki Müslümanlara yapılan baskı ve Hıristiyanlığı zorla kabul ettirmeye devam ederlerse; istemeyerek de olsa devletin bünyesinde bulunan bütün Hıristiyan rahip ve tüccarların öldürüleceğini ve Kıyamet Kilisesi'nin de kapatılacağını bildirdi⁶⁰.

Olayların gidişatına bakılarak şöyle bir yorumda bulunmak mümkündür. Çerkes sultanının gönderdiği elçiler, siyasi yönden bir sonuç elde edemedi. Portekiz donanmasını Çerkes ekonomisini doğrudan etkileyen ticaret yollarına hâkimdi. İbn İyâs, Çerkes Devleti'ni zarara sokan bu durum hakkında şunları söylemektedir: "*Portekizliler Hint gemilerine zarar vermeye ve onların yollarını kesmeye ve yanlarında bulunan*

⁵⁵ Said, *el-Babriyye fî Asr*, s. 128; Ahmed Muhtar el-Abbâdî, *Taribu'l-Babriyyeti'l-İslamiyye fî Mısır ve Şam fî Asri'l-Eyyubiyin ve'l-Memâlik*, Beyrut, 1972, s. 266; Philip K. Hitti, *History of the Arabs*, Londra, 1977.

⁵⁶ Derrâc, *el-Memâlik ve'l-Frenc*, s. 134; Kirk, *A Short*, s. 65.

⁵⁷ Muhammed Razuk, "Safha min Safhati't-Tarihi'l-Müşterek beyne'l-Mağrib ve'l-Halici'l-Arabî Hilâl'l-Karni's-Sadis Aşera (el-Ğazvu'l-Burtugali ke-nemûzec)", *Mecelle Hanliyât Külliyyeti'l-Âdâb ve'l-Ulumi'l-İnsaniyye*, S. 2, Kahire, 1985, s. 127-128; Kirk, *A Short*, s. 65.

⁵⁸ Ali Hasan el-Harbutli, *el-İslam fî Havzî'l-Babri'l-Mutavassıt*, Beyrut, 1970, s. 163; Said, *el-Babriyye fî Mısır*, s. 182.

⁵⁹ Temsilci heyeti ilk olarak Venedik Dükü ile sonra da Papa II. Julius, Aragon ve Kastilya hükümdarları Ferdinand ve İabella'nın huzurlarına çıkmak üzere Mısır'dan Avrupa'ya gönderildi. Bahit, *el-Alakati'l-Mısriyyetu'l-Avrubiyye*, s. 167.

⁶⁰ Derrâc, *el-Memâlik ve'l-Frenc*, s. 134; Kirk, *A Short*, s. 65.

ticaret mallarından ne varsa, hatta az bulunan şaş kumaşları ile Mısır ve diğer ülkelerden gelen pirinci almaya başladılar"⁶¹.

Çerkes Devleti bu durum karşısında ne yaptı ve nasıl bir karşılık verdi? Tehdit ve baskı siyaseti başarısızlığa uğradıktan sonra Çerkes Devleti'nin elindeki son çare askeri harekât idi. Bunun için sultan Mısır'dan Cidde Limanı'na bir sefer hazırlattı⁶². Portekiz donanmasıyla karşı karşıya gelen Memlûk donanması onları Kızıldeniz'den çekilmeye mecbur etti⁶³. Memlûk donanması, Portekizlileri Sevâkin Liman'ı ve sonrada Hindistan kıyılarına kadar takip etti. H.914/M.1508 yılında Memlûk donanması, Portekiz donanmasını Hindistan'ın batı kıyısındaki Chaul mevkiinde mağlup etti. Ancak bu mağlubiyet Portekiz donanmasına istenen zararı vermedi. Onlar, Çerkes Devleti'ne karşı başka bir icraatta bulundular. Bu icraat Hindistan'daki Müslüman emirleri, Çerkes Devleti olmaksızın, Portekizlilerle ticaret yapmakla yetinmeye mecbur eden bir anlaşma yapmaya zorlamak idi⁶⁴. Portekizlilerin uyguladıkları bu siyaset ile Çerkes Devleti'nin durumu daha da zorlaştı. Çünkü bir taraftan savaşlar en önemli ticaret merkezleri üzerinde Portekiz egemenliğini dayatmaya başladı. Diğer tarafta ise Portekizlilerle savaşta Çerkes Devleti'yle iş birliğini kabul etmeyen Venediklilerin olumsuz tutumu mevcuttu. Portekizlilerden önce, döneminin en büyük İslam devleti olduğu zamanlarda Çerkes Memlûkleri için Venedik, siyasi ve iktisadi bir dayanak idi.

Artık Memlûk sultanının önünde H.898/M.1492 yılında imzalanan barış anlaşmasına binaen Osmanlı Devleti'nden yardım istemekten başka seçenek kalmamıştı. Osmanlı Sultanı Bayezid bu talebe olumlu karşılık verdi. Otuz gemi, üç yüz top, yüz elli yelkenli, otuz bin ok, iki bin kürek ile barut ve yaklaşık kırk kantar tutarında barut, bakır ve demir gönderdi⁶⁵.

Sultan bu yardımlara dayanarak yirmi iki gemiden oluşan bir filo hazırlattı ve bu sefer için hazineden yaklaşık dört yüz bin dinar tutarında büyük bir meblağ harcadı. Sefer için yola çıkan donanma Cidde Limanı'na vardığında Portekiz donanması Hindistan kıyılarına çekildi⁶⁶. Mücadeleye devam ederken H.920/

⁶¹ İbn İyâs, *Bedâi ez-Zubûr*, C. IV, s. 109

⁶² İbn İyâs, eseri *Bedâi ez-Zubûr fî Vekâi'i'd-Zubûr*'da Sultan Kansuh el-Gavri'nin üç sefer hazırlattığını işaret eder. Birincisi; Yahya b. es-Seb'in çıkardığı isyan sebebiyle Akka'ya yapılmıştır. İkincisi; Bedevi Lam Araplarının isyanına karşı savaşmak üzere Kerek taraflarına yapılmıştır. Üçüncüsü ise Portekizlilerle savaşmak üzere Hindistan'a yapılmıştır. Bkz: C. IV, s. 82; 106, 119.

⁶³ İbn İyâs, *Bedâi ez-Zubûr*, C. IV, s. 142; el-Harbutlî, *el-İslam fî Havz*, s. 163.

⁶⁴ İbn İyâs, *Bedâi ez-Zubûr*, C. IV, s. 142; İsmail Serheng, *Hakâiku'l-Abbâr an Düveli'l-Bahr*, Beyrut, 1986, s. 36.

⁶⁵ İbn İyâs, *Bedâi ez-Zubûr*, C. IV, s. 201.

⁶⁶ İbn İyâs, *Bedâi ez-Zubûr*, C. IV, s. 381.

M.1514 yılında Sultan, Osmanlı komutanı Süleyman Paşa emrinde bir sefer hazırlattı. Portekiz deniz güçlerine karşı yapılan bu son seferde Kamran Adası'na⁶⁷ ulaşan Memlûkler, Portekizlilerle savaştı⁶⁸. Bu savaşla Portekiz tehdidi durduruldu ve onların Çerkes Devleti'ne uyguladığı ambargo ortadan kalktı. Bundan sonra her ne kadar Kızıldeniz çevresi Memlûk Devleti hâkimiyetinde olsa da Osmanlı Devleti'nin Mısır'a girmesiyle Memlûk Devleti sona erdi.

⁶⁷ Kamran Adası, Hindistan kıyılarına yakın bulunan korunaklı bir adadır. Daha fazla bilgi için bkz. Şehabeddin Ebî Abdullah Yakut el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Buldân*, Daru's-Sadr, Beyrut, 1995, s. 39.

⁶⁸ İbn İyâs, *Bedâi ez-Zubûr*, C. IV, s. 38; Seyyid, *el-Babriyye fî Mısr*, s. 184; *Chronicales, The Portugese*, s.16.